

**MANİSALI
YİĞİTBAŞI VELÎ
AHMED ŞEMSEDDİN-İ MARMARAVÎ
SEMPOZYUMU
26 Nisan 2008**

BİLDİRİLER

Hazırlayanlar

Mehmed Veysî Dörtbudak

Gürol Pehlivan

Manisa 2009

Yiğitbaş Vakfı Yayınları: 1
MANİSALI YİĞİTBAŞI VELİ
AHMED ŞEMSEDDİN-İ MARMARAVİ SEMPOZYUMU

26 Nisan 2008

BİLDİRİLER

Yayına Hazırlayanlar

Mehmed Veysi Dörtbudak

Gürol Pehlivan

Bant Çözümü

Abdullah Balcı, Gülcihan Pehlivan, A. Ekrem Dörtbudak

Kapak

Nuri Erdem

© YİĞİTBAŞ VAKFI, 2009

Bu kitapta yer alan bilgi, fikir ve hükümlerin yanı sıra kullanılan dile ilişkin tüm sorumluluk, sadece yazarlarına aittir.

Birinci Basım: Nisan 2009

Baskı Adedi: 2000

ISBN 978-605-60579-0-8

Emek Matbaacılık-Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1. Anafartalar Mah. 3. Sk. No: 8/A MANİSA

Tel: 0236 231 13 01 Faks: 0236 232 20 21

MANİSA – 2009

YİĞİTBAŞI VELİ'YE GÖRE BİLGİ VE BİLGİYİ ELDE ETME YOLLARI

Doç. Dr. Himmet KONUR*

Yiğitbaşı Veli Osmanlı medeniyetinin en parlak döneminde yaşamış mutasavvıflardan biridir. Bilgi, medeniyetlerin vazgeçilmez unsurları arasında yer alır. Dönemin mutasavvıfları, bu medeniyetin bilgi boyutuna önemli katkılarda bulunmuştur. Osmanlı döneminde bilgi üretimi ve öğretimiyle, daha çok, ulemanın temsil ettiği medrese ve mutasavvıfların temsil ettiği tekke kurumunu uğraşmıştır. Medresede nakil, duyular ve tecrübeye dayalı bilgiler üzerinde durulurken tekkede insanın manevî ve derûnî dünyasıyla ilgili bilgilere ağırlık ve öncelik verilmiştir. Yiğitbaşı Veli de, bir mutasavvıf olması itibarıyla, daha çok, manevî ve derûnî bilgilerle meşgul olmuştur. Bu tebliğde onun bilgi anlayışı; ilimleri tasnifi, bilgi kaynağı olarak gördüğü ilham, hatır, riya ve vakıa hakkındaki görüşleri üzerinde durulacaktır.

Giriş

Yiğitbaşı Veli Osmanlı medeniyetinin en parlak döneminde yaşamış mutasavvıflardan biridir. Bilgi, medeniyetlerin vazgeçilmez unsurları arasında yer alır. İslam medeniyeti ve onun bir parçası olan Osmanlı medeniyetinde ise bilgi, diğer medeniyetlere göre, çok daha ayrıcalıklı bir yere sahip olmuştur.¹

Osmanlı döneminde bilgi üretimi ve öğretimiyle, daha çok, ulemanın temsil ettiği medrese ve mutasavvıfların temsil ettiği tekke kurumu uğraşmıştır. Medresede akıl, nakil ve tecrübeye dayalı bilgiler üzerinde durulurken tekkede insanın manevî ve derûnî dünyasıyla ilgili bilgilere ağırlık ve öncelik verilmiştir.

Yiğitbaşı Veli de, bir mutasavvıf olması itibarıyla, daha çok, manevî ve derûnî bilgilerle meşgul olmuş ve eserlerinde, yeri geldikçe, bilginin amacı, kaynağı, değeri, geçerliği, güvenilirliği, çeşitleri ve etki gücü gibi

* Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Tasavvuf A.D. Öğretim Üyesi İZMİR.
himkon@hotmail.com

¹ Mehmet Aydın, "İlim-İslam Münasebeti", *Bilgi, Bilim ve İnsan*, (İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları: 11, Tartışmalı İlimi Toplantılar: 5), İstanbul 1987, s. 65-84.

konular üzerinde durmuştur. Ele aldığı konuları kendi içerisinde tutarlı ve anlamlı bir epistemolojik perspektifle² açıklamıştır.

Bu tebliğde onun bilgi anlayışı; ilimleri tasnifi, bilgi kaynağı olarak gördüğü ilhâm, hâtır, rüyâ ve vâkıa hakkındaki görüşleri üzerinde durulacaktır.

İlim ve Marifet:

İslam düşüncesinde bilgiyi ifade eden iki önemli kavram öne çıkmıştır. Bunlardan biri ilim, diğeri de marifettir. Medrese çevrelerinde ilim üzerinde durulurken, Yiğitbaşı Veli'nin mensubu bulunduğu tasavvuf ehli arasında marifete ağırlık verilmiştir.

Marifet ilimden farklı anlamlar içeren bir terimdir. İlim sözlük anlamı itibarıyla dilimizde bilmek kelimesiyle karşılırken, marifet tanımak sözcüğüyle ifade edilir. Yaygın olan ilim tanımlarından biri "Eşyayı olduğu hal üzere bilmek"³ şeklindedir. Bu tanımda bilme ameliyesinin ahlak ve psikoloji gibi insana özgü diğer unsurlardan bağımsız ve soyutlanmış karakteri dikkati çekmektedir. Marifet ise "rûhânî bir takım hallerle yaşayarak, manevî ve ilâhî hakikatleri tadararak (iç tecrübe ile ve vasıtasız olarak) elde edilen bilgi"⁴dir. Bu tür bir bilgi insanın duyu, düşünce ve eylemleriyle yakından ilgilidir.

Marifet çoğunlukla, lafzatullahla birlikte, *marifetullah* şeklinde tamlama olarak kullanılır. Bu tamlamanın anlamının '*Allah'ı tanımak*' mı yoksa '*Allah'ın tanınması*' mı olduğu tartışılmıştır. İnsanla ilgili bir durumdan

---

² "Epistemoloji, ilimler tarafından ortaya konulan felsefi problemleri ele alan disiplinin adıdır. Bu manada ilimler felsefesini ifade eder. Sadece ilmi metodların etüdünü veya tabiat kanunlarının bir sentezini değil; esas olarak prensiplerin, hipotezlerin, bilginin mantıki kaynağını, değerini objektif kapsamını, geçerliliğini tayine tahsis edilen çeşitli ilimlerin elde ettikleri neticelerin tenkidi etüdüdür. İlmî bilgilerin metodlarının tedkikidir. Epistemoloji ilimler üzerine bir teemmül olup bütün ilmi faaliyetleri birleştirip her zaman ve mekanda geçerli küllî bir metod bulmağa çalışır". Bkz. Süleyman Hayri Bolay, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Ankara 1990, s. 79-80.

³ "İlim" kavramının çeşitli İslam ilimlerindeki anlamı için bkz. İlhan Kutluer, "İlim", *DİA*, XXII, s. 109-114.

⁴ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 316; "Marifet", *DİA*, XXVIII, s. 54-56.

bahsedildiğinden hareketle, marifetullahtan maksadın '*kulun Allah'ı tanınması*' olduğunu söyleyenler yanında, bu işin Allah'ın kudret, irade ve iznine bağlı olduğundan hareketle '*Allah'ın kulu tanınması*' olduğunu ileri sürenler de vardır. Bizim açımızdan burada dikkat çekici olan konunun iki yönüyle de ele alınmış bulunması; bir bakıma karşılıklı bir tanımadan bahsedilmesidir. Yiğitbaşı Veli bunu *bilişmek* sözcüğüyle ifade ediyor. Manevî yolculuğa çıkan kimse için "... *Tanrısıyla bilişe, yâd olmaya!*" temennisinde bulunuyor.⁵ Buradaki bilmek veya tanımak haberdar olmak veya basit manada bilgi sahibi olmaktan öte bir anlam taşımakta; tanınan varlığa sevgi ve saygı duymayı, onun varlığını dikkate almayı ve onunla arasında sağlıklı ve güvenli bir ilişki kurmayı da ifade etmektedir.

Yiğitbaşı Veli'ye göre, bilinmesi veya tanınması gereken asıl varlık Allah'tır.⁶ İnsan Allah'ı bilsin diye yaratılmıştır. Bunu izah ederken Hz. Dâvûd'un münacatından bahseder. Hz. Dâvûd, Allah'a dua ederek halkı niçin yarattığını öğrenmek ister. Allahu Teala da ona '*Ben gizli bir kenz idim, diledim kim bilinem*' diye cevap verir.⁷ Burada insanın yaradılış gayesinin Allah'ı bilme yani marifetullah olduğu açıklanmaktadır. Marifetullah sahibi olan yani Allah'ı tanıyan kişi varoluş gayesine ulaşarak insan olur. Aksi halde heder olur gider.⁸

Buradan hareketle marifetullah dışındaki bilgilerin anlamsızlığı sonucuna varılmamalıdır. Çünkü Allah'ı tanımak için Allah'tan başka şeyleri de bilmek gerekir. Yiğitbaşı Veli'ye göre, marifete ermenin yöntemi terktir. Marifetullaha ermek için, Allah'tan başka heç-şeyi (mâsivâyı) terk etmek gerekir. Terk etmek ilgisiz veya bilgisiz kalmayı değil, aksine bilgili olmayı gerektirir. Bir kimse mâsivâyı bilmezse, terk de edemez. Terk edemeyince de marifete eremez.⁹ Kişinin nefsinin/kendini bilmesiyle,

⁵ Yiğitbaşı Veli, *Risâle-i Makalat-ı Şeyh Muhyiddin İbnü'l-Arabî*, (Haz: Ahmet Ögke), İstanbul 2001, s. 586. (Ahmet Ögke, Yiğitbaşı Veli'nin eserlerini "Ahmed Şemseddin-i Marmaravî -Yiğitbaşı Veli- Hayatı Eserleri Görüşleri" adlı doktora çalışmasıyla birlikte yayınlamıştır. Ulaşma kolaylığı bakımından Yiğitbaşı Veli'nin eserlerine yaptığımız atflarda bu neşrin sayfa numaralarını kullandık.)

⁶ Yiğitbaşı Veli, *age*, s. 588.

⁷ "Dâvûd Peygamber münacâtında dedi kim: '-Halk niçündür?' Allah Teâlâ (azze ve celle) eyitti: 'Ben gizli bir kenz idim, diledim kim bilinem'." Yiğitbaşı Veli, *age*, s. 589.

⁸ Yiğitbaşı Veli, *age*, s. 586.

⁹ Yiğitbaşı Veli, *age*, s. 590.

Allah'ı bilme arasında da ilişki kurar. İnsanın Allah'ı tanıyabilmesi için, bütün mâsivâyı olduğu gibi, kendi nefsinin de terk/nefî etmesi gerekir. Yani nefsinin bilen nefsinin terk edebilir. Bu nedenle makam-ı terke, makam-ı marifet de denilmiştir.¹⁰

Yakîn Dereceleri

Genel anlamda İslâmî bilginin, özel anlamda da tasavvufî bilginin en belirgin özelliklerinden birisi, Tevhid (Birlik) anlayışına dayanmasıdır. Buna göre bilgi ve düşünceye konu olan her şey, birbirine ilişkilidir ve birbirinden ayrılamaz; varlık, tabiat, insan, psikoloji, ahlak vs. hep iç içedir. Bu birleştirici bakış açısı, hiçbir zaman birbirinden bağımsız olarak boy veren bilgi biçimlerine iltifat etmez. Tam tersine, daima bir bilgi hiyerarşisi gözetir ki, (bu hiyerarşi) içinde maddî cisimlerle ilgili olandan tutun da, en üstteki metafiziğe kadar her bilgi biçimi, bizzat gerçekliğin yapısını yansıtır biçimde organik olarak birbirine bağlantılıdır.¹¹ Uzanımları açısından bakıldığında, bu anlayışın evrenin hoyratça istismarının ve tahribatının önüne geçebilecek bir mahiyete sahip olduğu görülebilir.¹²

Yiğitbaşı Velî, bilginin derecelerini varlık ve ilahiyat anlayışıyla ilişkili olarak açıklar. Ona göre varlık Bir'dir. Bunun böyle olduğuna inanmaya Tevhid denir. Tevhidin Tevhid-i e'fal, Tevhid-i evsaf ve Tevhid-i zat olmak üzere üç mertebesi vardır. Tevhid-i e'falden murad ilme'l-yakîn; tevhid-i evsafdan murad ayne'l-yakîn; tevhid-i zattan murad ise hakka'l-yakîndir.¹³ İlme'l-yakîn, delile dayanan ve doğruluğunda kuşku

¹⁰ Yiğitbaşı Velî, *age*, s. 586.

¹¹ Seyyid Hüseyin Nasr, "İslam Bilimi nedir?", *İslam Bilimi Tartışmaları*, (Haz: Mustafa Armağan), İstanbul 1990, s. 28. Özgün adı "Islam and The Rise of The Islamic Sciences" olan bu yazı, yazarın *Islamic Science: An Illustrated Study* adlı kitabından alınmıştır. Lonra 1976, Chp.1, s. 3-12.

¹² Nas Hâmid Ebü Zeyd geliştirmeye çalıştığı Kur'an Hermeneutiğini bu bakış açısıyla irtibadlandırmakta ve bu modelin İbn Arabî'nin sisteminde mükemmel bir şekilde yer aldığını bildirmektedir. Bkz. Nasr Hâmid Ebü Zeyd, "Kur'an Hermeneutiğine Doğru: Hümanist Yorum Arayışı", *İslamiyat*, c: 7, sa: 1, Ocak-Mart 2004, s. 58-59.

¹³ Yiğitbaşı Velî, *İrfânü'l-Maârif*, s. 528.

olmayan bilgidir. Ayne'l-yakîn, bizzat görerek elde edilen bilgidir. Hakka'l-yakîn ise tadarak ve yaşayarak elde edilen bilgidir.¹⁴

İlme'l-Yakîn mertebesi nazar ve istidlal yoluyla elde edilir. Bu aşamada kul, kendi beşerî varlığı üzere marifetullah sahibi olur. Çünkü kulun zatı, Hakk'ın Zatı'na delil teşkil eder. Ayne'l-Yakîn mertebesi ise, keşif ve ilhâm yoluyla elde edilen ilmi ifade eder. Bu ise kulun küllî bir fenâ haliyle beşerî varlığından sıyrılarak, Hakk'ı yine Hakk ile müşahede etmesiyle gerçekleşir. Hakka'l-Yakîn ise ilk iki mertebede işaret edilen şeylerin hakikatinin ve esrarının gerçekleşmesini ifade eder. Bu mertebede bilgi, bilen ve bilinen arasındaki bütün ayrılıklar kalkar.¹⁵

Doğruluk bakımından bu bilgiler arasında fark yoktur. Ancak etki ve güç bakımından sonuncusu öncekilere göre daha üstündür. Bilgide kemale ermek isteyen kişi bilginin birbirini tamamlayan bu üç derecesine de sahip olmalıdır.

Zâhir ve Bâtın İlmî:

Yiğitbaşı Velî ilmi, Hz Peygamber'in bir sözüne¹⁶ dayandırarak, zâhir ve bâtın olmak üzere ikiye ayırır. Ancak bunlar birbirinden bağımsız olmadığı gibi, biri ötekine alternatif de değildir. Kendilerine mahsus bir takım özellikleri bulunmakla birlikte, birbirinin mütemmimidirler. Bu aynı zamanda İslamî bilginin de bir özelliğidir.

Zâhir ilmi Hz. Peygamber'in getirdiği zâhiri hükümlerle ilgilidir. Buna ilm-i lisan da denilir. Bâtın ilmi ise onun getirdiği hükümlerin bâtın/iç anlamlarıyla ilgilidir ki buna ilm-i esrâr da denilir.¹⁷ İlm-i esrara

¹⁴ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 201, 245, 528.

¹⁵ M.Mustafa Çakmaklıoğlu, *İbn Arabî'de Marifetin İfadesi*, İstanbul 2007, s. 235-236.

¹⁶ Hz. Peygamber'in sözü şöyledir: "İlim ikiye ayrılır: (Bunlar) dil ilmi ve gönül ilmidir." Benzer bir rivayet için bkz. Dârimî, *Mukaddime*, s. 34.

¹⁷ "... mu'teber olan ilim, Resûlullah (s.a.v.) katındadır. İkiye münkasımdır: Bir kısmı, Resûlullah'ın zâhir şeraitini muktezidir ki ona ilm-i lisân denir. Ve bir kısmı, Resûl (a.s.)'ın bâtın şeraitini muktezidir ki ona ilm-i esrâr denir. (...) Ammâ zâhir ve bâtın, cüz'î ve küllî, ilim vâhidir ve vicdâna konmuştur." Yiğitbaşı Velî, *İrfânü'l-Maârif*, s. 532.

sahip olanlar, öbür ilimleri de bilirler. Bütün bilgilerin özünü sunan bu ilimlerden daha değerli ve önemli bir bilgi yoktur.¹⁸

İlim öğrenme ve elde etmenin nazar (görüş) ve tasfiye (arınma) olmak üzere iki genel yolundan bahsedilir. Nazar yolundan maksat delilleri ve eserleri inceleyip araştırdıktan ve bu vasıta ile fikir ürettikten sonra sonuca erişmektir. Tasfiye yoluna gelince riyazet, mücâhede ve diğer şartlara uygun hareket etmek sayesinde insanın kalp aynasını mâsivâ (Allah'tan başka şeyler) pasından temizlemesi üzerine bütün ilimlerin ve hakikatlerin kendisine yansması ve gönlünde görünür hale gelmesi demektir.¹⁹ İyi-kötü, avâm-havâs herkese hitap eden zahir ilimler nazar yoluyla, sadece havâssa hitap eden bâtın ilimler ise tasfiye yoluyla öğrenilir.²⁰

Kişi öncelikle kendisi için gerekli olan zahirî bilgileri tahsil etmelidir. Bâtın ilmine dair konuları ise daha sonra öğrenmelidir. Çünkü şer'î konularda noksanı olanlar bâtın ilmini tahsil edemez. Etmeye kalkışlarsa yanlış anlamaları ve değerlendirmeleri kaçınılmaz olur. Zahir ilmi konusunda kişiye naklî ve akli delilleri bilen kimseler yardımcı olabilir. İlm-i bâtın/ilm-i cenân konusunda ise Hak ile aşinalığı olan kimseler yol gösterebilir. Bunları Allah'ın velî kulları birbirinden tevârüs ederek almışlardır.²¹

*İrfânü'l-Maârif*te "Ulemâ-i Zâhir ve Ulemâ-i Bâtın Terbiyelerini ve İrşadlarını Beyân" eden Yiğitbaşı Velî, *Ravzatü'l-Vâslîn*'de Bâtın ilmi hakkında daha geniş bilgi verir. Meydana geldiği âlem veya uzuvdan hareketle bâtın ilmini ikiye ayırır. Kalp âleminde meydana gelen ilme sadece ilm-i bâtın denildiğini, sır âleminde meydana gelen ilme ise ilm-i bâtın yanında ilm-i ledünnî de denildiğini bildirir.²²

¹⁸ Süleyman Uludağ, *İbn Arabî*, Ankara 1995, s. 100.

¹⁹ Mehmet Ali Aynî, *Tasavvuf Tarîhi*, İstanbul 1992, s. 231-232.

²⁰ "(...) ilm-i zâhire külliyyen ilm-i âm denir, [33 b] avâma da havâssa da lâzım geldiği için. (...) kâfir kâfir ile ve fâsık fâsık ile, müzi müzi ile ve ehl-i fitne ehl-i fitne ile ve zâhid zâhid ile ve âbid âbid ile ve bahil bahil ile ve sâlih sâlih ile ve mütedeyyin mütedeyyin ile ve zâni zâniligiyle ve bahil bahilligiyle ve cemî' fesâd ile bu ilm-i zâhir tahsil olunur." Yiğitbaşı Velî, *İrfânü'l-Maârif*, s. 532.

²¹ Yiğitbaşı Velî, *Keşfü'l-Esrâr*, s. 484-485; Yiğitbaşı Velî, *Mukaddimetü's-Sâliba*, s. 472.

²² Yiğitbaşı Velî, *Ravzatü'l-Vâslîn*, s. 508.

Bâtın ilminin bir çok nevinden bahsedilir. İlm-i İmân, İlm-i İslâm, İlm-i İhsân, İlm-i İkân, İlm-i İyân, İlm-i Tevbe, İlm-i Zühd, İlm-i Takvâ, İlm-i İhlâs, İlm-i Marifet-i Nefs, İlm-i Marifet-i Dil, İlm-i Tezkiye-i Nefs, İlm-i Tasfiye-i Dil, İlm-i Fark-ı Meyân-ı İşârât ve'l-İlhâm ve Hitâb ve Nidâ-i Hâtif ve Kelâm-ı Hak Sübhânehu ve Teâlâ, İlm-i Müşâhedât, İlm-i Mükâşefât, İlm-i Tevhîd, İlm-i Tecellî-yi Zât, İlm-i Tecellî-yi Sıfât, İlm-i Makâmât, İlm-i Ahvâl, İlm-i Kurb, İlm-i Bu'd, İlm-i Vusûl, İlm-i Fenâ, İlm-i Beka, İlm-i Sekr, İlm-i Sahv gibi ilimler bunlardan bazıları arasında sayılır.²³ Yiğitbaşı Velî de hadis-i kutsileri, vâkıa ve rüyâ yorumları gibi bilgileri bâtın ilimleri arasında sayar.²⁴

O, ilimleri bir bütün olarak görür.²⁵ Zâhir ve Bâtın ilimleri ve bunların temsilcileri olan ulema ile meşayih arasında çatışmaya sebep olacak bir söylemi benimsemez. Kötü ve art niyetli olmayan alimlerin söylediklerine itibar edilmesini, bunun yeterli olmadığı durumlarda ve konularda ilm-i bâtın ve ilm-i ledünnîyi bilen bir şeyhe müracaat edilmesini öğütler.²⁶

Her iki ilmi kabul etmekle birlikte, üstün olanın bâtın ilmi olduğunu söyler ve eserlerinde de daha çok bâtın ilmi üzerinde durur. Bâtın ilmi olarak da hâtır, ilhâm, rüyâ ve vâkıa gibi insanın iç dünyasında olup biten bir takım hallerden bahseder.

Hâtır ve İlhâm

Hâtır, insanın içine gelen hitâb, iç alemde duyulan ses, alınan mesaj gibi anlamlara gelir.²⁷ İlhâm ise, Hak kaynaklı bilgilere denilir. Melek kaynaklı bilgiler için de kullanılır.²⁸

Yiğitbaşı Velî bu iki kavramı aralarında kesin bir ayırım gözetmeksizin kullanır. *Ravzatü'l-Vâsilîn* adlı eserinde '*Fasl: Fî Beyâni'l-*

²³ Lamîü Çelebi, *Tercüme-i Nefehâtü'l-Üns*, (Haz: S. Uludağ-M. Kara), İstanbul 1995, s. 45.

²⁴ Yiğitbaşı Velî, *Kesfî'l-Esrâr*, s. 484-485.

²⁵ Yiğitbaşı Velî, *İrfânü'l-Maârif*, s. 532.

²⁶ Yiğitbaşı Velî, *Ravzatü'l-Vâsilîn*, s. 507.

²⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 212.

²⁸ Abdurrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, (çev: Ekrem Demirli), İstanbul 2004, s. 78-79.

İlhâmât ve'l-Hâtırât ve'l-Mâkirât" başlığı altında bu konudaki görüşlerini açıklamıştır.²⁹

Hâtır ve ilhâmın nasıl meydana geldiğini Kur'an ve hadislerde yer alan bazı ifadelerden hareketle açıklayan Yiğitbaşı Velî'ye göre, her insan için bir şeytan yaratılmıştır. Bu şeytan o kimsenin iblisidir. Aynı zamanda her kişinin sadrında birer de hannâs vardır. Hannâs ins ile cinden mürekkeptir. İnsin illeti taaluk-ı zât, cinin illeti taaluk-ı Celal, şeytanın illeti taalluk-ı mudilldir. Buna göre hannâsın mümin olması mümkün, şeytanın mümin olması ise mümtenidir.

Bu varlıkların birbiriyle ilişkilerinden çeşitli ilhâm ve hâtır şekilleri ortaya çıkar.

Her kişinin şeytanı o kişinin sadrındaki hannâsa fisıldar. Hannâs bu fisıltıyı kabul ettiği takdirde bunlar o kişinin gönlüne ilhâm olunur. O da ilhâm olunan şeyin gereğini yerine getirmek ister. Şeytanın fisıltısı eseri olduğu için bunlar tabiatıyla şer'a muhaliftir. Bu nedenle bunlara ilhâm-ı şeytanî, havâtır-ı şeytanî ve mekr-i mudill denir.

Eğer hannâs bunları kabul etmezse, şeytan onu helal kazanca yönlendirmeye çalışır. Bunlara ilhâm-ı nefsanî, havâtır-ı nefsanî ve mekr-i Hakk denilir. Şeytanın onu helal kazanca yöneltmekten maksadı ibadetlerini (namazını) aksattırmak ve düşünceye daldırmak suretiyle Allah'ı anmaktan alıkoymaktır.

Eğer hannâs helal kesbe meyletmezse, herkesten daha iyi abdest almasını ve namaz kılmasını telkin eder. Bunlara da ilhâm-ı nûrânî, havâtır-ı nûrânî ve mekr-i Hak da denir. Şeytanın bundan maksadı ibadetleri külfet haline getirerek onu ibadetten alıkoymaktır.

Hannâs bunu da kabul etmezse, etrafta ne olup bitiyorsa hannâsa fisıldar. Bunlar da çoğunlukla gerçekleşir. Bunlara da ilhâm-i nefsanî, havâtır-ı nefsanî ve mekr-i alim denir. Şeytanın bundan muradı da onu yavaş yavaş helâke düşürmektir.

²⁹ Yiğitbaşı Velî, *Ravzatü'l-Vâstîn*, s. 518. (Bunun yanında o *Camii'l-Beyan*'da (s. 421-425)'da "Fi Beyâni Ta'birâtil-Vâkıât fi Âlemi'l-Berzah" ve *Risâle-i Tevbîd*, (s. 459 vd.)'te "Fi Ta'birâtil-Vâkıât" başlıkları altında rüyâ ve tabirleriyle ilgili bilgi vermektedir.

Buraya kadar aldanmayan kişi aslında önemli mesafe katetmiş, zâhid denmeyi hak etmiştir. Ancak tuzaklar hiç bitmez. Bu sefer şeytan onun bir âlimle arasını açmak için girişimde bulunur. İyi bir âlimin hannâsına gider ve çeşitli bahanelerle o zâhidin kafir olduğunu söylemesini fısıldar. Onları birbirine düşürmeye çalışır. Bunlara da ilhâm-ı nefsânî, havâtır-ı nefsânî ve mekr-i Cebbâr denilir. Şeytanın maksadı âlim ile zâhidin arasına düşmanlık sokmaktır.

İkişinin de hannâsları buna kanmazsa, âlimin şeytanına giderek büyülenmesini sağlamaya çalışır. Bunlara ilhâm-ı nefsânî, havâtır-ı nefsânî ve mekr-i mütekebbir denilir. Şeytanın maksadı âlimin gönlünden merhameti söküp atmaktır.

Daha sonra zâhidin şeytanına gider. Ona, tahsilden kalsan da mizacını bozma diye fısıldar. Onu dünyaya karşı müstağnî tavrından alıkoymaya çalışır. Bunlara ilhâm-ı nûrânî, havâtır-ı nûrânî ve mekr-i Hakk denilir. Şeytanın maksadı sâliki ebrâr³⁰ mertebesinde koyup mukarreblik mertebesine erdirmemektir. Şeytanın bu nasihatlerini kabul eden hannâs, mümin ve ebrar olsa da mukarreb olamaz. Hannâs ıslah olmayınca nefis de ıslah olmaz. Nefis ıslah olduktan sonra mukarreb olur.³¹

Yiğitbaşı Velî ilhâm ile hâtırî bilgi kaynağı olarak kabul etmekle birlikte bunlara iyi ya da kötü gibi bir değer atfetmemektedir. Zira bu tür bilgiler şeytanın fısıltısıyla birlikte gelebilmektedir. Şeytan öncelikle içeriği kötü olan şeyleri insana fısıldamaktadır. Bu yolla başarı elde edemezse, iyilikleri kötü emellerine alet etmeye çalışmaktadır. Bu tür bir ilhâma kendini kaptıran kişi iyi işler yaptığını düşünür. Ancak neticede şeytanın amacına hizmet eder. Bu duruma düşmemek için ilhâm ve hâtırî olduğu gibi kabul etmeyip bir değerlendirmeye tabi tutmak gerekir.

---

³⁰ Sûfiler arasında "Ebrârın hasenâtı mukarreb olanların seyyiâtıdır." sözü yaygın olarak kullanılır. Her ikisi de olumlu anlam taşıyan bu iki kavramdan sonuncusu daha yüksek manevî mertebeyi ifade etmektedir. Bu söz ve geçtiği bazı kaynaklar hakkında bkz. Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, Konya 2001, s. 301-302.

³¹ Yiğitbaşı Velî, *Ravzatü'l-Vâslîn*, s. 519-520.

Rüyâ ve Vâkıa

Yiğitbaşı Velî vâkıa ve rüyâyı da bilgi kaynağı olarak kabul eder. Ancak herkes bu bilgileri anlayıp değerlendiremez. Bunlar sadece ilm-i bâtın ehli tarafından anlaşılabilir ve açıklanabilir. Bu özelliğinden dolayı vâkıa ve rüyâ tabirleri ilmi, özel ilimler (ilm-i hâs) arasında değerlendirilir.³²

Uyku esnasında görülen bir takım suretlere rüyâ denilir.³³ Vâkıa ise seyr ü süluk esnasında uyku ile uyanıklık arasında görülen bir takım suretlerdir.³⁴ Bunlar seyr ü süluke tabi olan kişinin iç dünyasının kontrol ve denetimi için önemli birer işarettir.

Yiğitbaşı Velî rüyâ ve vâkıa arasında da kesin bir ayrıma gitmemektedir. Fakat daha çok vâkıa terimini kullanmaktadır.³⁵

Rüyâ ve vâkıalar insanın psikolojik yapısı ve ahlaki gelişimi için önemli birer ipucu niteliğindedir. Tasavvuf terminolojisinde, insan psikolojisini ifade için kullanılan kavramlardan biri nefistir. Nefsin çeşitli mertebeleri vardır. Görülen her rüyâ, görenin nefsi (psikolojisi) ve ahlakî durumu hakkında ipuçları taşır.³⁶

İnsanın, farkında olduğu veya olmadığı, iç dünyasında yer eden bir takım arzu, istek ve ihtiyaçları vardır. Bunlar rüyâ veya vâkıa yoluyla bir takım suretlere bürünür. Bunların ne anlama geldiği bilinecek olursa insanın psikolojik ve ahlakî durumunu belirlemek ve geliştirmek de mümkün olur. Her şeyi imtihan için yaratan Allah bu imkanın da değerlendirilmesini ister. Bu nedenle insanoğlu bu imkandan faydalanmalı; vâkıalarının işaretlerinden hareketle kendine çekidüzen vermelidir.³⁷

³² Yiğitbaşı Velî, *Mukaddimetü's-Sâliha*, s. 472.

³³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 404.

³⁴ Uludağ, *age*, s. 509.

³⁵ Ahmet Ögke, *Ahmed Şemseddin-i Marmaravî -Yiğitbaşı Velî- Hayatı Eserleri Görüşleri*, İstanbul 2001, s. 249.

³⁶ Bu konuda o bir çok rüyâ ve yorumundan bahsetmektedir. "Mesela nefsi emmare mertebesindeki bir kişi vâkıasında şeytan görürse bu onun şeytani vasıflar taşıdığını gösterir. Kişinin acı çektiğini görmesi ise bir takım kötü huylara (ahlak-ı zemimeye) sahip olduğuna işarettir..." Yiğitbaşı Velî, *Ravzatü'l-Vâsılın*, s. 507-508.

³⁷ Yiğitbaşı Velî, *Risâle-i Tevhid*, s. 458; Ögke, *age*, s. 250.

Rüyâ veya vâkıaların tabirleri mutlak değildir, genellenemez. Aynı vâkıa farklı mertebelerde değişik manalara işaret edebilir.³⁸ Gerek hâtır ve ilhâm gerekse rüyâ ve vâkıalar doğrudan bilgi kaynakları değildir. Bunlar yoruma tabi tutulmalıdır. Tabir ve tevil ilmi de bu ihtiyaçtan doğmuştur.³⁹

Yukarıda rüyâ ve vâkıaların ilm-i bâtın ehli tarafından anlaşılıp yorumlanabileceğini belirtmiştik. Anlaşılıp yorumlanması ilm-i bâtını gerektirse de yaşanması herkeste gerçekleşebilir. Yani herkes iç dünyası hakkında ipuçları taşıyan rüyâ ve vâkıalar görebilir. Öyleyse bu durumdan faydalanmak gerekir. Çünkü kişi kendisini ilgilendiren her şeyden sorumludur.⁴⁰

Vâkıalar âfâkî (dış dünyaya) ve enfüsi (iç dünyaya) ait olmak üzere ikiye ayrılır. Ehl-i irşad, tâlibi enfüsiye (iç dünyasına) yöneltmeye çalışır. Çünkü kişinin arzu ve istekleri iç dünyasında; gönlündedir. Ona düşen öncelikle kendini bilmesi ve kendi halini düzeltmeye gayret etmesidir. Âfâkî rüyâ görenler başkalarıyla uğraşırlar. Enfüsi rüyâ görenler ise kendi iyi ve kötü taraflarını görürler. Bu sayede kötü özelliklerinden uzaklaşma ve iyi hasletlerine sahip çıkma imkanına kavuşurlar.⁴¹

Yiğitbaşı Veli eserlerinde pek çok hatır, ilham, rüya ve vakıanın tabirine de yer vermiştir. Yukarıda bahsettiğimiz genel bilgiler dahilinde bunları değerlendirmek mümkündür.

Sonuç olarak, Yiğitbaşı Veli, bilgiyi diğer varlık alanlarıyla ilişkili olarak değerlendiren sistemli bilgi anlayışına sahip bir mutasavvıftır. O, daha çok İslam düşüncesinde bilgiyi ifade eden iki kavramdan biri olan marifet üzerinde durmuştur. Ona göre marifete dayalı bilgi elde etmek,

³⁸ Yiğitbaşı Veli herkesin kendi başına rüyâ tabiri işine girişmemesi uyarısında bulunduktan sonra “Zira bir şeyin mahalline göre bir nice ta’biri vardır.” diyerek bir rüyânın yerine göre birden farklı yorumu olabileceğini bildiriyor. Bkz. Yiğitbaşı Veli, *Risâle-i Tevbid*, s. 459.

³⁹ Rüyâ tabiri ilmi için bkz. İbn Haldun, *Mukaddime*, (Haz: Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, II, s. 1136-1141. Tabir ve tevil ilimleri tasavvufun konuları arasında da değerlendirilir. Oğlanlar Tekkesi şeyhi İbrahim Efendi’nin Tasavvuf Manzumesinin bir beyti şöyledir: “Tasavvuf ilm-i ta’birât u te’vilâtı bilmektir-Tasavvuf cân ilinde sır-ı Sübhân olmağa derler.” Bkz. Mehmet Ali Aynî, *Tasavvuf Tarihi*, İstanbul 1992, s. 223-224.

⁴⁰ Ögke, *age*, 58; Yiğitbaşı Veli, *Ravzatü'l-Vâsılîn*, s. 518.

⁴¹ Ögke, *age*, 255; Yiğitbaşı Veli, *Ravzatü'l-Vâsılîn*, s. 514.

insanın var oluş gayesidir. Her ne kadar marifet, öncelikle kulun Allah ile tanışıp bilşmesini ifade eden bir kavram olsa da, öteki varlık düzeylerindeki ve alanlarındaki bilgiden kopuk ve ayrı değildir. Herhangi bir varlık ve bilgi alanına marifet nazarıyla bakan kişi buradan marifetullaha erişebilir.

Diğer varlıklar gibi insan da her yönüyle bir bilgi alanıdır. Onun hal ve hareketleri, duygu ve düşünceleri, ilhâm ve havâtır, rüyâ ve vâkıaları doğrudan veya dolaylı birer bilgi kaynağıdır. Bunların kullanılabilir hale dönüştürülmesi için tabir ve teville tabi tutulmaları gerekir. Bu suretle insanın manevî yapısı ve ihtiyaçları belirlenir. Bu ihtiyaçları karşılamak suretiyle de insan marifetullaha doğru yol almış olur.

Günümüzde rüyâ, vâkıa, ilhâm ve havâtır gibi unsurlardan hareketle insanın psikolojik ve ahlakî durumu hakkında bilgi edinme imkanından yeterince faydalandığını söyleyemeyiz. Bu konuda Yiğitbaşı Velî gibi âriflerimizin bıraktığı mirasın değerlendirilmesi temennisiyle tebliğimi bitiriyor, hepimize saygılar sunuyorum.

